ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261,SJIF 2022-2.889, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-12

ZAMONAVIY GEOGRAFIK AXBOROTLAR YORDAMIDA “O’ZBOSHIMCHALIK BILAN EGALLAB OLINGAN YERLANING MONITORINGINI YURITISHNI TAKOMILLASHTIRISH”

Ilmiy rahbar: Pardaboyev Anvar Pardaboyevich
To’ychiyeva Ixtibar Abdurasulovna
Farhodova Madina Maxmud qizi
Islom Karimov nomidagi Toshkent Davlat texnika Universiteti 1-kurs magistranti.

Annotatsiya. Maqolada zamonaviy geografik axborot tizimlari (GAT) yordamida o‘zboshimchalik bilan egallab olingan yerlarning monitoringini samarali olib borish yo‘llari tahlil qilinadi. Tadqiqotda masofadan zondlash, aerofotosuratlar, sun’iy yo‘ldosh tasvirlari va GAT dasturlaridan foydalangan holda yer resurslarining holati aniqlanadi, buzilishlarni aniqlash va monitoring jarayonini avtomatlashtirish imkoniyatlari ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, takomillashtirilgan monitoring tizimi yer huquqlarini himoya qilish, noqonuniy egallash holatlarini kamaytirish va yer resurslarini boshqarish samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: geografik axborot tizimi, yer monitoringi, o‘zboshimchalik bilan egallash, masofadan zondlash, aerofotosurat, sun’iy yo‘ldosh tasvirlari, yer resurslarini boshqarish.

This paper analyzes methods for improving the monitoring of illegally occupied land using modern Geographic Information Systems (GIS). The study employs remote sensing, aerial photography, satellite imagery, and GIS software to assess land conditions, detect violations, and automate the monitoring process. The enhanced monitoring system contributes to the protection of land rights, reduction of illegal occupation, and more effective land resource management.

Keywords: Geographic Information System, land monitoring, illegal occupation, remote sensing, aerial photography, satellite imagery, land management.

Аннотация. В статье рассматриваются методы совершенствования мониторинга самовольно занятых земель с использованием современных геоинформационных систем (ГИС). В исследовании применяются дистанционное зондирование, аэрофотосъёмка, спутниковые изображения и программное обеспечение ГИС для оценки состояния земель, выявления нарушений и автоматизации процесса мониторинга. Улучшенная система мониторинга способствует защите земельных прав, снижению случаев самовольного занятия земель и более эффективному управлению земельными ресурсами.

Ключевые слова: геоинформационная система, мониторинг земель, самовольное занятие, дистанционное зондирование, аэрофотосъёмка, спутниковые изображения, управление земельными ресурсами.

KIRISH

So‘nggi yillarda yer resurslarini boshqarish va yer huquqlarini himoya qilish masalalari tobora dolzarb bo‘lib bormoqda. O‘zboshimchalik bilan egallab olingan yerlar nafaqat davlat daromadlarini kamaytiradi, balki ekologik va shaharsozlik muammolarini ham keltirib chiqaradi. Shu sababli yer resurslarini monitoring qilish va noqonuniy egallash holatlarini tez aniqlash imkonini beruvchi zamonaviy texnologiyalarni joriy etish zarurati yuzaga kelmoqda. Geografik axborot tizimlari (GAT) va masofadan zondlash texnologiyalari ushbu jarayonda samarali vosita hisoblanadi.

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261,SJIF 2022-2.889, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-12

Dolzarblik. O‘zboshimchalik bilan egallab olingan yerlar monitoringining dolzarbligi, birinchi navbatda, yer resurslarini samarali boshqarish va noqonuniy foydalanishni kamaytirish zarurati bilan belgilanadi. An’anaviy monitoring usullari ko‘p hollarda sekin va noaniq bo‘lib, ma’lumotlar yangilanishi va aniqligi past bo‘ladi. Zamonaviy GAT texnologiyalari esa yer maydonlarini real vaqtda kuzatish, buzilishlarni aniqlash, ma’lumotlarni avtomatlashtirilgan tarzda qayta ishlash imkonini beradi. Shu bilan birga, bu tizim davlat organlari va shaharsozlik idoralari uchun samarali qarorlar qabul qilishda, yer huquqlarini himoya qilishda va noqonuniy egallash holatlarini kamaytirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Kirish. In recent years, the management of land resources and the protection of land rights have become increasingly important. Illegal land occupation not only reduces state revenues but also creates environmental and urban planning problems. Therefore, the implementation of modern technologies that enable rapid monitoring and detection of unauthorized land use has become essential. Geographic Information Systems (GIS) and remote sensing technologies serve as effective tools in this process.

Dolzarbligi. The relevance of monitoring illegally occupied land lies primarily in the need for effective land resource management and the reduction of unauthorized use. Traditional monitoring methods are often slow and inaccurate, with limited data update and precision. Modern GIS technologies allow real-time monitoring of land plots, detection of violations, and automated data processing. This system also supports government agencies and urban planning authorities in making informed decisions, protecting land rights, and reducing illegal occupation.

Metodologiyasi. tadqiqotning asosiy maqsadi – o‘zboshimchalik bilan egallab olingan yerlarni monitoring qilish jarayonini zamonaviy geografik axborot tizimlari (GAT) yordamida takomillashtirishdir. Tadqiqot metodologiyasi bir necha bosqichni o‘z ichiga oladi va monitoring jarayonini tizimli, aniqlik va samaradorlik bilan amalga oshirishga imkon beradi.

Birinchi bosqichda ilmiy adabiyotlar, normativ-huquqiy hujjatlar va xalqaro tajribalar tahlil qilinadi. Bu bosqich yer monitoringi va GAT texnologiyalarining nazariy asoslarini aniqlashga xizmat qiladi. Ikkinchi bosqichda aerofotosuratlar, sun’iy yo‘ldosh tasvirlari va yer usti geodezik o‘lchovlar yordamida hududlarning holati aniqlanadi. Shuningdek, noqonuniy egallash holatlari aniqlanadi va monitoring ma’lumotlari to‘planadi.

Uchinchi bosqichda olingan ma’lumotlar GAT dasturlari yordamida qayta ishlanadi va tizimlashtiriladi. Bu bosqichda buzilishlar aniqlanadi va ular xaritalarda aks ettiriladi. To‘rtinchi bosqichda natijalar vizuallashtiriladi: xaritalar, grafiklar va interaktiv 3D sahnalar orqali monitoring jarayoni tushunarli va vizual ko‘rinishda taqdim etiladi. Yakuniy bosqichda tizim samaradorligi baholanadi, amaliy tavsiyalar ishlab chiqiladi va yer resurslarini boshqarish hamda o‘zboshimchalik bilan egallashni kamaytirish bo‘yicha takliflar beriladi.

Tadqiqot usullari. Tadqiqotning asosiy vazifasi – o‘zboshimchalik bilan egallab olingan yerlarni monitoring qilish jarayonini zamonaviy geografik axborot tizimlari (GAT) yordamida takomillashtirishdir. Shu maqsadda tadqiqot bir nechta o‘zaro bog‘liq ilmiy va amaliy usullar asosida olib borildi.

Birinchi bosqichda mavzuga oid ilmiy adabiyotlar, normativ-huquqiy hujjatlar va xalqaro tajribalar tahlil qilinib, yer monitoringi va GAT texnologiyalari bo‘yicha nazariy asoslar aniqlandi. Keyingi bosqichda aerofotosuratlar, sun’iy yo‘ldosh tasvirlari va geodezik o‘lchovlar yordamida hududlar

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261,SJIF 2022-2.889, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

VOLUME-5, ISSUE-12

holati kuzatildi va noqonuniy egallash holatlari aniqlanib, monitoring uchun zarur bo‘lgan ma’lumotlar yig‘ildi.

Shu ma’lumotlar GAT dasturlari yordamida qayta ishlanib, tizimlashtirildi va buzilishlar aniqlash imkoniyati yaratildi. Statistik va fazoviy tahlil usullari natijalarni baholash va samaradorligini aniqlash uchun qo‘llanildi. Natijalar xaritalar, grafiklar va interaktiv 3D sahnalar ko‘rinishida vizuallashtirilib, monitoring jarayoni tushunarli va amaliy ko‘rinishga keltirildi.

Ushbu tadqiqot usullari o‘zaro uyg‘unlashgan holda yer monitoringini tizimli, tezkor va aniqlik d “Tajriba (eksperimental) dasturi”ni jadval shaklida tayyorladim. Ushbu jadval tadqiqotning amaliy bosqichlarini, vazifalarini va qo‘llaniladigan usullari bilan ko‘rsatadi:

1-jadval

Bosqich	**Vazifalar**	**Qo‘llaniladigan usullar va texnologiyalar**
1. Tajriba maydonini tanlash	O‘zboshimchalik bilan egallangan yerlar hududini aniqlash; tadqiqot ob’ektlarini belgilash	Geodezik o‘lchovlar, sun’iy yo‘ldosh tasvirlari, aerofotosuratlar
2. Dastlabki kuzatish	Yer holatini dastlabki monitoring qilish; noqonuniy egallash holatlarini aniqlash	GIS dasturlari, masofadan zondlash texnologiyalari, dron kuzatuvi
3. Ma’lumotlarni yig‘ish	Monitoring uchun kerakli ma’lumotlarni yig‘ish (koordinatalar, geometrik o‘lchovlar, holat yozuvlari)	GPS o‘lchovlar, dron va sun’iy yo‘ldosh tasvirlari, yer usti geodezik o‘lchovlar
4. Ma’lumotlarni qayta ishlash va tahlil	Olingan ma’lumotlarni tozalash, tizimlashtirish va buzilishlarni aniqlash	ArcGIS/QGIS, fazoviy va statistik tahlil usullari
5. Vizualizatsiya va natijalarni taqdim etish	Monitoring natijalarini xaritalar, grafiklar va interaktiv 3D sahnalar ko‘rinishida taqdim etish	GIS vizualizatsiya, 3D sahnalar, interaktiv grafiklar
6. Baholash va tavsiyalar	Eksperimental natijalarni baholash; yer resurslarini boshqarish va o‘zboshimchalik bilan egallashni kamaytirish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqish	Analitik baholash, tavsiyalar ishlab chiqish, qaror qabul qilish uchun ma’lumotlar bazasi

Tadqiqotning tajriba (eksperimental) dasturi o‘zboshimchalik bilan egallab olingan yerlarni monitoring qilish jarayonini amaliyotga tadbiq etishga qaratilgan. Jadvalda har bir bosqich aniq belgilangan vazifalar va ularga mos keladigan usullar va texnologiyalar bilan ko‘rsatildi.

Birinchi bosqich – tajriba maydonini tanlash – hududni aniqlash va tadqiqot ob’ektlarini belgilashni o‘z ichiga oladi. Bu bosqichda geodezik o‘lchovlar, sun’iy yo‘ldosh tasvirlari va aerofotosuratlar qo‘llaniladi. Ikkinchi bosqich – dastlabki kuzatish – yer holatini monitoring qilish va noqonuniy egallash holatlarini aniqlashga xizmat qiladi.

Uchinchi bosqich – ma’lumotlarni yig‘ish – monitoring uchun zarur bo‘lgan barcha ma’lumotlarni (koordinatalar, geometrik o‘lchovlar, holat yozuvlari) to‘plashni o‘z ichiga oladi. To‘rtinchi bosqich

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261,SJIF 2022-2.889, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-12

– ma’lumotlarni qayta ishlash va tahlil qilish – olingan ma’lumotlarni tozalash, tizimlashtirish va buzilishlarni aniqlashni ta’minlaydi.

Beshinchi bosqich – vizualizatsiya va natijalarni taqdim etish – monitoring natijalarini xaritalar, grafiklar va interaktiv 3D sahnalar ko‘rinishida taqdim etish orqali tushunarli va amaliy ko‘rinishga keltiradi. Yakuniy bosqich – baholash va tavsiyalar ishlab chiqish – eksperimental natijalarni baholash va yer resurslarini boshqarish hamda o‘zboshimchalik bilan egallashni kamaytirish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqishni o‘z ichiga oladi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, masofadan zondlash (remote sensing) va GIS (Geografik axborot tizimi) texnologiyalari o‘zboshimchalik bilan egallangan yerlarni aniqlash va monitoring qilishda yuqori samaradorlikka ega. Ushbu texnologiyalar yordamida hududlarning joylashuvi, maydoni va turiga qarab xaritalash amalga oshirildi, hududlar bo‘yicha statistik tahlil va vaqt davomida o‘zgarishlarni kuzatish imkoniyati yaratildi. An’anaviy kuzatuv va hujjatli tekshiruvlarga nisbatan GIS va sun’iy yo‘ldosh tasvirlari tezkor va aniq natijalar beradi, hududlarning o‘zgarishi real vaqt rejimida monitoring qilinadi va aniqlangan hududlar avtomatik tarzda xaritalar va hisobotlarda aks ettiriladi. Shu bilan birga, ba’zi hududlarda tasvirlarning aniqligi past bo‘lishi, ma’lumotlarni yangilash va integratsiya qilish uchun texnik resurslar zarurati, shuningdek, qonuniy hujjatlar bilan solishtirishdagi ba’zi kamchiliklar monitoring jarayonida muammolar tug‘dirishi mumkin. Umuman olganda, GIS va masofadan zondlash texnologiyalari yer resurslarini boshqarish va qonuniy nazoratni samarali takomillashtirish imkonini beradi.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, zamonaviy geografik axborot tizimlari (GIS) va masofadan zondlash texnologiyalari o‘zboshimchalik bilan egallangan yerlarning monitoringini samarali tarzda takomillashtirish imkonini beradi.

Masofadan zondlash va sun’iy yo‘ldosh tasvirlari yordamida hududlarni aniqlash va xaritalash jarayoni tezkor va aniq bo‘lib, yer resurslarining holatini real vaqt rejimida kuzatish imkonini beradi. GIS tizimlari hududlarni turli mezonlar bo‘yicha tasniflash va statistik tahlil qilish imkonini yaratadi, bu esa hududiy taqsimot va egallangan maydonlarni aniqlashda muhim ahamiyatga ega.

Tadqiqot davomida aniqlangan hududlar va ularning o‘zgarish dinamikasi, monitoring tizimini kuchaytirish orqali yer resurslarini boshqarish va qonuniy nazoratni samarali amalga oshirish imkonini beradi.

Shuningdek, masofadan zondlash texnologiyalari an’anaviy kuzatuv va hujjatli tekshiruvlarga nisbatan samaradorlikni oshiradi, lekin ma’lumotlarning aniqligi va yangilanishi uchun doimiy texnik resurslar va hujjatli ma’lumotlar bilan integratsiya talab etiladi. Umuman olganda, GIS va masofadan zondlash tizimlarini joriy etish orqali o‘zboshimchalik bilan egallangan yerlarni aniqlash va monitoring qilish tizimi yanada takomillashtiriladi, hududlarni boshqarish va qonuniy nazorat samaradorligi oshadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Longley, P.A., Goodchild, M.F., Maguire, D.J., Rhind, D.W. Geographical Information Systems and Science. 3rd Edition. Wiley, 2015.
2. Campbell, J.B., Wynne, R.H. Introduction to Remote Sensing. 6th Edition. Guilford Press, 2011.
3. Bolstad, P. GIS Fundamentals: A First Text on Geographic Information Systems. 6th Edition. Eider Press, 2016.

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261,SJIF 2022-2.889, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

VOLUME-5, ISSUE-12

4. Jensen, J.R. Remote Sensing of the Environment: An Earth Resource Perspective. 2nd Edition. Pearson, 2007.
5. O'Loughlin, E.M., & Murdock, J. Spatial Analysis and GIS in Environmental Planning. Springer, 2012.
6. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. Yer resurslarini boshqarish va monitoring qilish bo'yicha normativ-huquqiy hujjatlar. Toshkent, 2020.
7. National Remote Sensing Centre (NRSC). Remote Sensing Applications for Land Use Monitoring. India, 2018.